PAVEL KYRMEZER

KOMEDIA ČESKÁ

O BOHATCI

A LAZAROVI

SLOVENSKÉ KOMORNÉ DIVADLO

Barbora Palčíková

Slovenské komorné divadlo Martin uvádza

PAVEL KYRMEZER

KOMEDIA ČESKÁ O BOHATCI A LAZAROVI

úprava: Lukáš Brutovský
dramaturgia: Róbert Mankovecký, Miro Dacho a. h.
scéna: Juraj Kuchárek a. h.
kostýmy: Alžbeta Kutliaková a. h., Juraj Kuchárek a. h.
hudba: Lukáš Brutovský, Tomáš Grega

réžia: Lukáš Brutovský

predstavenie vedie: Janka Nosálová
text sleduje: Darina Mázorová

Premiéra: 25. a 26. januára 2019 v Štúdiu SKD Martin.
Druhá premiéra divadelnej sezóny 2018/2019.
571. premiéra Slovenského komorného divadla Martin.

Inscenácia je venovaná 75. výročiu založenia Slovenského komorného divadla Martin.

Scénu, stavbu, osvetlenie, zvuk, rekvizity, kostýmy a parochne pod vedením Andreja Agricolu, Petra Klaudínyho a Mariána Frkáňa realizovali: Mária Brachňáková, Zuzana Jankesová, Jaroslava Horičková, Soňa Mušáková, Anna Paulovičová, Peter Bartoš, Juraj Bojnický, Jaroslav Daubner, Dušan Gabona, Miroslav Kopas, Pavol Janský, Vladimír Kubis, Ján Kurhajec, Peter Pecko, Matej Neradil, Zdeněk Polášek, Peter Rapavý, Marcel Thomka a Matej Zachar.

Osoby	*a obsadenie*
CRESUS, boháč	Tomáš Mischura
ANNA, manželka jeho	Alena Pajtinková
PARMENO, služebník	Tomáš Grega
SYRUS, služebník	Jaroslav Kysel
LAZAR, žebrák	Daniel Žulčák
RAFAEL, anjel	Barbora Palčíková
KNĚZ PETR, farář	Lucia Jašková
SMRT	Lucia Jašková
RARAŠEK, čert	Zuzana Rohoňová
Bratří a přátelé boháčovi	Žiaci Súkromného hudobného a dramatického konzervatória v Martine: Fabian Gütting, Daniel Dička, Patrik Štancel, Lukáš Strašík, Matej Habovštiak.

Předmluva

Bůh věčný, všemohúcí z své milosti
a z přenesmírné své dobrotivosti
rač vaším milostem své požehnání
dáti a v dobrých věcech rozmáhaní,

abyšte jej mohli právě poznati,
nadevšecky věci vždy milovati,
slova jeho božského pilni býti,
v svá srdce a v mysli věrně složiti,
berouc z něho spasitedlné naučení

životův svých zde v světě napravení.
Přitom poníženě vaší milosti
prosíme, že s laskavou ochotností
ráčíte nás bedlivě vyslyšeti
a nám v ničem nedáte překážeti,

nebo tato tragedia sepsaná,
z gruntu Písma svatého jest vybraná,
kterouž sám Pán náš a milý Spasitel
Ježíš Kristus, všech hříšných vykupitel,
ráčil v svatém Čtení připomínati

a v podobenství nám naučení dáti
o člověku znamenitě bohatém
a o Lazarovi, jenž byl žebrákem.
O těch dvou nejednostajném životě,
kterak jeden v rozkoši, druhý v psotě

životy své na světě dokonali,
avšak nejednostajný konec vzali,
jakž o tom dále ráčíte slyšeti,
budete-li však pilně poslouchati.
Poď sem, Jene, můj milý tovaryši

a oznam, která jest summa hry naší.

Argumentum neb summa vší tragedie

Člověk nějaký, bohatý náramně,
hodoval na každý den velmi skvostně.
Chodíval také v kmentu, v zlatohlavě,
byl zde na světě u veliké slávě,

však na Boha nikdy nepamatoval
a nad chudými se nerád slitoval,
nebo když k němu přišel Lazar nuzný,
žádaje pro Bůh od něho almužny,
jemu hned na krátce nic nechtěl dáti,

nébrž ho kázal ven z domu vyhnati.
Vtom nebohý umřel před domem jeho,
jsouc napomenut od faráře ctného,
kterak by se měl k smrti připraviti
a ne jako nevěřící umříti.

Když pak umřel, anjelé duši jeho
donesli hned v luono Abrahamovo.
Potom také umřel bohatý člověk,
když živ jsa v rozkošech byl strávil svůj věk,
jsouc v tanci a v kratochvili nalezen,

od Smrti jest velmi silně poražen.
A tak bezbožný konec života vzal,
s velikým trápením život dokonal.
S tělem i s duší od ďáblův pohřben,
přeukrutně od nich v pekle jest trápen.

Počíná se komedia

Tomáš Mischura
Zuzana Rohoňová

Podobenstvo o boháčovi a Lazárovi

Bol bohatý človek. Obliekal sa do purpuru a kmentu a deň čo deň skvostne hodoval. Pri jeho bráne líhaval akýsi žobrák menom Lazár, plný vredov. Túžil nasýtiť sa odpadkami z boháčovho stola, ale iba psy prichádzali a lízali mu vredy. Ten chudák umrel a anjeli ho zaniesli do Abrahámovho lona. Zomrel aj boháč a pochovali ho. Potom v pekle v mukách pozdvihol oči a zďaleka uzrel Abraháma a Lazára v jeho lone. I zvolal: Otec Abrahám, zľutuj sa nado mnou a pošli Lazára, nech si namočí aspoň koniček prsta vo vode a ovlaží mi jazyk, lebo sa v tomto plameni hrozne trápim. No Abrahám odpovedal: Syn môj, rozpomeň sa, že ty si za svojho života dostával všetko dobré a Lazár zasa zlé. Teraz on sa tu teší a ty sa trápiš. A okrem toho je medzi nami a vami veľká priepasť, takže nik – čo ako by chcel – nemôže prejsť odtiaľto k vám ani stamodtiaľ prekročiť k nám. Tu povedal: Prosím ťa, otče, pošli ho do domu môjho otca. Mám totiž piatich bratov. Nech im vydá svedectvo, aby sa nedostali aj oni na toto miesto múk. Abrahám mu odpovedal: Majú Mojžiša a prorokov, nech ich poslúchajú. Ale on povedal: Nie, otec Abrahám. Ale ak príde niekto z mŕtvych, budú sa kajať. Odpovedal mu: Ak neposlúchajú Mojžiša a prorokov, nedajú sa presvedčiť, ani keby niekto vstal z mŕtvych.

Lukáš 16

Alena Pajtinková
Tomáš Mischura

Pavel Kyrmezer

Narodil sa nevedno kedy, asi okolo roku 1530 v Banskej Štiavnici. Pochádzal z nemeckej rodiny, ktorá sa presťahovala zo Sedmohradska do Horných Uhier. Kyrmezerov otec zastával v Štiavnici čestnú funkciu mestského kuriéra. Pravdepodobne na školách vo svojom rodisku alebo v neďalekej Kremnici, ktorá mala zásluhou germánskych prisťahovalcov živé styky s Nemeckom a hneď od počiatku aj najviac prívržencov reformácie, sa Kyrmezer zoznámil s luteránstvom. Nedlho pred rokom 1560 sa pravdepodobne odsťahoval zo Slovenska na Moravu. Nie je však vylúčené, že ešte predtým cestoval po strednej Európe. V roku 1560 je už preukázateľne v Strážnici ako učiteľ a onedlho ako rektor školy a mestský pisár. Tu sa aj výhodne (po hmotnej stránke) oženil s vdovou po hostinskom a namiesto úradu sa venoval hostinskej živnosti. Všetko, čo vyženil, však aj premrhal, potom opustil manželku a odišiel do Krakova, kde sa dal vysvätiť za luteránskeho kňaza. Zdanlivá jednoduchosť, s akou získal kňazské vysvätenie napovedá, že Kyrmezer študoval teológiu už v dobe pred strážnickým pôsobením, z tohto obdobia nám však chýbajú akékoľvek doklady. Možno študoval vo vtedajšom luteránskom centre – Wittenbergu, ovládal totiž nemčinu.

Po návrate do Strážnice sa tu dlho nezdržal; príčinou boli nezhody so spoluobčanmi, azda aj manželkina smrť. (Neskôr sa oženil znova.) Faktom je, že po predaji predtým vyženeného domu odišiel na faru do Těšína a vzápätí pôsobil na niekoľkých ďalších miestach Sliezska a Moravy (napr. na čiernohorskom panstve v Bořitove). Do moravsko-slovenského regiónu sa vrátil asi v roku 1572: v rokoch 1572 – 1575 bol farárom v Uherskom Ostrohu a od roku 1576 v Uherskom Brode. Tam zastával aj funkciu dekana, ktorá mu umožnila presadzovať zjednotenie protestantských cirkví v jeho dekanstve.

Teologicky bol Kyrmezer prívržencom Melanchtonovho smeru, v niektorých otázkach sa prikláňal ku kalvinizmu, takže ho mnohí, napríklad aj Jan Amos Komenský, pokladali za kalvína. Jeho cieľom bolo zjednotenie protestantských cirkví na východnej Morave. Stal sa hlavou organizácie, ktorá bola riadená jednotnou konfesiou aj cirkevným poriadkom, a začal vyjednávať spojenie s Jednotou bratskou. Narazil však na silný odpor (nekompromisný postoj oboch strán dokumentuje jeho korešpondencia s členmi Jednoty v Aktech Jednoty bratrské). Písal proti Jednote ostré pamflety a svoj spor s nimi opísal v diele *Acta concordiae* (Rokovanie o zjednotení, 1580). Získal si mnoho nepriateľov a stratil aj priazeň svojich patrónov. Keď napätie medzi Kyrmezerom a Jednotou bratskou dospelo k vrcholu, vytvorila sa deputácia bratskej šľachty, ktorá si koncom roka 1580 sťažovala u Jetřicha z Kunovic na Kyrmezera; ten podľa ich názoru tupí svojimi spismi nielen českých bratov, ale českých evanjelikov vôbec, a tým dodáva argumenty jezuitom. Jetřich z Kunovic zbavil potom Kyrmezera dekanátu v Uherskom Brode a preložil ho na faru v Ostrožskej Novej Vsi. Tu pôsobil asi rok (1581 – 1582), odtiaľ prešiel do Derfiel´ a potom do Holíča, pravdepodobne z oprávnenej obavy, že bude na rozkaz samotného cisára Rudolfa II. stíhaný ako sektár – kalvinista. Aj na Slovensku sa Kyrmezer dostal do vieroučných sporov, predovšetkým s novokrstencami a sociniánmi, keď vydal v Hlohovci polemický spis proti svojim odporcom *Confessio fidei et doctrinae de vera aeterna deitate Jesu Christi...* (Vyznanie viery a učenia o pravom večnom božstve Ježiša Krista..., Hlohovec 1585). Potom sa vrátil späť do Uherského Brodu, kde Kyrmezer 19. marca 1589 zomrel – „v neděli smrtnou a v pondělí pochován v kláštere brodském. Umřel právě v svítaní, když ponejprvé zvonili na ranní kázání."

Spracoval md.

Dominikánsky kláštor v Uherskom Brode, kde bol pochovaný Pavel Kyrmezer.

Dramatik Pavel Kyrmezer

Do česko-slovenského kultúrneho kontextu sa Kyrmezer zaradil svojimi tromi divadelnými hrami: Komedia česká o bohatci a Lazarovi vyšla u Jana Jičínského na Starom Meste Pražskom v roku 1566, Komedia nová o vdově u Andreasa Graudanca v Litomyšli 1573 a Komedia o Tobiášovi u Fridricha Milichthalera v Olomouci 1581. Pre prvú a tretiu hru neboli zatiaľ nájdené adekvátne predlohy, aj keď ich témy boli v zahraničí, predovšetkým v nemeckej literatúre, niekoľkokrát spracované, zatiaľ čo v Komedii novej o vdově adaptoval Kyrmezer pomerne voľne dramatickú skladbu nemeckého teológa Leonharda Culmanna *Ein schön Teutsch Geistlich Spiel von der Widtfraw* (Norimberg 1544).

Skôr než si položíme otázku o prínose Kyrmezerových hier do našej kultúry, musíme k termínu „komedia“, vyskytujúcom sa vo všetkých troch názvoch, poznamenať: išlo o termín nadradený všetkým dramatickým útvarom, neoznačoval teda v 16. storočí ako v antike alebo dnes len jeden žáner aristotelovskej poetiky, t. j. hru zobrazujúcu dramatický zápas obyčajných ľudí o nevýznamné záležitosti, ktoré spôsobujú u diváka smiech a odmietavý postoj voči snahám a vášňam konajúcich osôb aj voči spôsobu, ako spolu zápasia. V Kyrmezerových hrách sa síce nachádzajú komické pasáže, ale celkové ladenie je vážne, nie však tragické. V situácii, keď humanistická teória literatúry usiluje o normatívnosť, ale v praxi dochádza k miešaniu žánrov, môžeme Kyrmezerove „komedie“ označiť za drámy v užšom zmysle slova.

V Kyrmezerových hrách aj v niektorých ďalších súdobých hrách vystupujú čerti, ktorí však nemajú charakter hrôzostrašných postáv, ale postáv komických. Tu nachádzame ideový posun medzi stredovekom a humanizmom, aj keď vývoj nebol priamočiary. Kyrmezerovho diváka alebo čitateľa pekelné postavy nevystavovali strachu a hrôze, ale smiechu a výsmechu, obzvlášť keď tomu napomáhali rekvizity známe z každodenného života. Tak napríklad v hre o bohatci a Lazarovi prichádzajú čerti Kvasnička a Rarašek k mŕtvemu bohatci s týmito Raraškovými slovami:

Hej, kterak se máš, náš milý příteli?
Od davných časuov jsme na tě číhali,
protož pojeď s námi do naší lázně.
Zatopímeť hned a zmyjem tě krásně,
aby se mohl tím lépe vypotiti,

můžeme tě na svrchnici vsaditi.
Ale u nás kusa mejdla nemáme,
třebas siry a smůly tobě dáme.

Vody se u nás také nedostává,
neb u nás žádného deště nebývá.
My místo louhu smůly užíváme,
sirou každého u nás obléváme.
Muožť se i tobě s hojností dostati,
siry a smůly nechcem litovati.
Hádaj, nejsme-li dobří lazebníci?

Nasleduje lopotenie oboch čertov s tučným ťažkým boháčom, zistenie, že si zabudli vziať so sebou fúrik a že ho musia odniesť na nosidlách. Dokážeme si určite predstaviť, ako tieto verše dokázalo pre rozveselenie divákov využiť staré divadlo, naučené na prehnanú gestikuláciu a mimiku a schopné využiť účinne aj pantomímu.

Aké miesto má Kyrmezer v českej predbielohorskej dráme? Určite je to miesto trvalé, v užšom poňatí je to priam popredné miesto v jednej línii tejto drámy. Námetovo a obsahovo sa táto tvorba člení na svetskú, satirickú a biblickú. Na počiatku biblickej drámy predbielohorskej stojí Mikuláš Konáč z Hodiškova s úpravou nemeckej Greffovej hry O Juditě (1547). Po nej prichádza ako samostatný tvorca Kyrmezer, medzi jeho hru o bohatci a Lazarovi a hru o vdově sa z hľadiska časového vkliňuje anonymná Komedia o králi Šalomúnovi (1571; 2. vydanie 1604), potom nasleduje Traica historia vo knězi neb knížeti Héli a jeho synech Jana Záhrobského z Těšínu (1582), potom Historica tragaedia... o strašlivém podvrácení Sodomy a Gomory a obětování Izáka Daniela Stodolja z Požova (1586), potom Komedie z kníhy Zákona božího, jenž slove Ruth, sebraná Jiřího Tesáka Mošovského (1604), ďalej nové spracovanie látky o Judite a o Holofernovi, hajtmanu krále Nabochodonozora od Mikuláša Vránu Litomyšlského (1605) a napokon najrozsiahlejšia biblická hra predbielohorská, doposiaľ neznámeho autora, Historia duchovní o Samsonovi (1608). Tematika menovaných skladieb vyplýva už z názvov, ich bližšia charakteristika by preukázala rozdielnu mieru tvorivej samostatnosti a umeleckosti, obe tieto vlastnosti mal Kyrmezer.

Bol to spisovateľ pomerne originálny, usilujúci sa o účinnú sociálnu a umeleckú aktualizáciu tradičných látok, oboznámený s dramatickou teóriu a premyslene komponujúci dramatické diela s výraznými postavami a epizódami, ktoré dobre a sociálne kriticky odzrkadľuje vtedajší život. Veršovaná podoba jeho troch hier svedčí o tvorcovom jemnom zmysle pre sylabizmus a rým aj pre neošúchané umelecké prostriedky lexikálne a slohovo čerpané často z ľudovej múdrosti a z hovorového jazyka. Kyrmezerov význam je dvojdomý: z hľadiska náboženskej agitácie a polemiky patrí predovšetkým moravsko-slovenskému regiónu, z hľadiska drámy patrí nielen tomuto regiónu, ale celému kultúrnemu spoločenstvu česko-slovenskému.

KOPECKÝ, Milan. Člověk učený, ale hlava přenepokojná (Ke 400. výročí smrti Pavla Kyrmezera). In *Vlastivědný věstník moravský*, roč. 42, č. 1, 1990, s. 87 – 90. Z češtiny preložil md.

Predstava o scénickom riešení. Kresba Daniela Žulčáka. November 2018.

Jaroslav Kysel
Tomáš Grega

Pavel Kyrmezer a divadelná prax

Začiatky divadelného života na Slovensku nie sú ešte stále dostatočne osvetlené. Ťažko si vytvoriť jasnú predstavu na základe tých nepočetných strohých záznamov v mestských účtovných knihách, ktoré sa nám o divadelných predstaveniach zachovali. Na Slovensku bolo niekoľko väčších miest, predovšetkým banské mestá, kde sa v 16. storočí začali predvádzať divadelné hry.

O scénickej realizácii najstarších hier máme len veľmi málo správ. Divadelné predstavenia preniesli z verejných priestranstiev do uzavretých miestností. Javisko protestantskej hry nemalo pravdepodobne zvláštne dekorácie a bolo čo najjednoduchšie vypravené. Hralo sa bez opony, len v pozadí bol nejaký záves, za ktorý odchádzali herci z javiska. Hry sa zväčša začínali prológom, ktorý oboznámil divákov s obsahom a osobami, a končili epilógom, ktorý podával mravno-didaktické zhodnotenie hry a niekedy aj prosbu o peňažitú odmenu. O kostýmoch hercov vieme veľmi málo. Niekedy sa hralo len v občianskych šatách, niekedy v nákladných kostýmoch.

Divadelné hry sa vždy neprijímali s nadšením, niekedy sa stretávali aj s odporom jednotlivcov. Aj biblické drámy, blízke svojou tematikou súčasnej spoločnosti, museli bojovať o svoje uplatnenie proti konzervativizmu zaujatých a škrupulóznych ľudí, ktorí videli v divadle len ľahkú a nemravnú zábavu.

Či už navštevoval Kyrmezer štiavnickú alebo kremnickú školu, v obidvoch sa mohol oboznámiť s tradičným školským divadlom, ktoré bolo podporované živým záujmom a účasťou širokej verejnosti. Pred svojím príchodom do Strážnice slúžil u viacerých pánov a je pravdepodobné, že sa na ich zámkoch tiež zúčastnil divadelných predstavení.

Svoju prvú drámu napísal Kyrmezer počas pobytu v Strážnici na Morave. Poznal význam a obľúbenosť verejných školských predstavení a ako učiteľ a rektor školy si tento svoj názor iste overil aj prakticky. V malom meste, ako je Strážnica, nemohol počítať so vzdelaným obecenstvom, ktoré by vedelo po latinsky, a hier písaných v jazyku ľudu bolo veľmi málo. Na Morave nebola ešte nijaká divadelná tradícia. Toto boli asi okolnosti, ktoré donútili Kyrmezera, aby sa pokúsil napísať sám divadelnú hru pre svojich žiakov. Či bola skutočne predvedená, nevieme. Tlačou vyšla asi neskoršie, lebo podľa titulného listu autor bol už vtedy mestským pisárom.

Kyrmezer si pre svoju prvú drámu vybral biblický príbeh o boháčovi a Lazarovi a dal jej názov Komedia česká o bohatci a Lazarovi, kratíčce sebraná z evangelium svatého Lukáše v XVI. kap. skrze Pavla Kyrmezerského z Šťabnice, písaře radního a obyvatele města Strážnice. A nyní vnově vytištěna léta MDLXVI. Na titulnom liste je drevorez predstavujúci boháča pri stole, z ľavej strany prináša sluha plné misy, pod stolom leží Lazar a pes mu líže vredy na nohách. Knižka vyšla u Jana Jičínského, ktorý mal v tom čase kníhtlačiareň na Starom Meste pražskom. Podľa mienky J. Jungmanna ide azda o tú istú hru, ktorú povolil predávať olomoucký biskup roku 1567 s titulom Tragedia česká o bohatém člověku.

Parabola o boháčovi a Lazarovi má pôvod v dávnej egyptskej rozprávke, z ktorej neskôr vznikla židovská legenda. Kresťanstvo ako základnú myšlienku zdôraznilo sociálny rozpor a zavrhlo prehnane fantastické obrazy druhého sveta. Chudáka pomenovalo Lazarom (pomocník boží) a naznačilo i boháčovo previnenie. Jeho neľudskosť a nemilosrdnosť vykreslili viac alebo menej dôrazne neskorší spracovatelia námetu. Dráma o boháčovi a Lazarovi sa hrávala vo všetkých krajinách, kde sa pestovalo divadlo, ešte aj v 18. storočí. Námet je v starej európskej dráme, najmä v nemeckej, spracovaný rozlične, podľa povahy a potrieb prostredia.

Kyrmezerova hra bola určená strážnickým občanom, a preto ju napísal ľudu zrozumiteľným jazykom, bez akýchkoľvek narážok, ktoré by vyžadovali vzdelané obecenstvo. Je jednou z prvých ukážok typu meštianskej drámy, ktorá sa u nás v 16. storočí čoraz viac uplatňovala.

O Kyrmezerovom realistickom ponímaní námetu svedčí nielen stručnosť a vecnosť spracovania, ale aj okolnosť, že v nej uviedol len trinásť postáv, ak nepočítame prednášateľov prológu a epilógu, ktorí nemali s vlastným dejom nič spoločného. Aj skutočnosť, že v jeho hre nevystupuje ani jedna postava, ktorá by nebola celkom nutná a dejom neodôvodnená, je veľmi významným dôkazom Kyrmezerovho zmyslu pre dramatičnosť a spád deja, pre reálnosť a realistické ponímanie námetu. Úspornosť, vecnosť a logická presnosť sa prejavuje aj v rozvíjaní deja a jeho členení do jednotlivých dejstiev. Niet tu rétoričnosti a statických prvkov, ktoré sa čoraz viac uplatňujú v jeho ďalších hrách a sú typickým znakom úpadkovosti neskoršej protestantskej i jezuitskej drámy.

Ak chceme aspoň približne rekonštruovať predstavenie hry, dochádzame k názoru, že sa pravdepodobne konalo vnútri, v sále, a nie na

voľnom priestranstve. Úprava javiska nebola všade rovnaká. Napríklad školskej dráme bola vzorom forma scény, ktorú zaviedol Pomponius Laetus koncom 15. storočia. Dej sa odohrával na verejnom mieste, ulici alebo námestí. V pozadí boli tzv. mansiony (príbytky), obyčajne toľko, koľko bolo hlavných osôb, ktoré z nich vychádzali na scénu a zase sa do nich vracali. Autori hier sa preto vyhýbali scénam vo vnútri domov. Predstavenie hry o boháčovi a Lazarovi však pravdepodobne vyzeralo ináč. Prvé dejstvo sa zrejme odohráva pred boháčovým domom. V druhom dejstve sa scény v dome striedajú so scénami pred domom, kde leží Lazar na hnoji. Obidve scény museli byť súčasne na javisku a je veľmi pravdepodobné, že jedna časť javiska s pódiom predstavovala vnútro boháčovho domu, kde sa odohrávala hostina, a druhá priestor pred ním. Svedčia o tom aj ilustrácie v súvekých bibliách. Tretie dejstvo sa odohráva znovu len v dome a štvrté striedavo pred domom a u kňaza Petra, kým piate dejstvo v dome a v pekle. Scénický náročný rozhovor boháčovej duše z pekla s Abrahámom v nebi bol pravdepodobne vyriešený celkom jednoducho tak, že boháč hovoril z nejakého prepadliska predstavujúceho peklo a Abrahám stál na vyvýšenom mieste po boku s Lazarom.

Citované podľa: CESNAKOVÁ-MICHALCOVÁ, Milena. Úvod. In KYRMEZER, Pavel. *Divadelné hry.* Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, s. 37 – 48.

Daniel Žulčák

Kyrmezer na javisku VŠMU

Študenti VŠMU sa pred odchodom na prázdniny rozlúčili s publikom úspešnou inscenáciou Kyrmezerovej Komedie českej o bohatci a Lazarovi, napísanej v druhej polovici 16. storočia. Inscenácia mala neočakávaný úspech. V čom je podstata úspechu tohto predstavenia? Láka návštevníkov kuriózna hra alebo inscenácia sama, réžia, scéna, herecké výkony? Pravdepodobne všetko spolu – lebo objavný dramaturgický výber hry, vtipná a vynaliezavá réžia, strhujúca radosť mladých hercov z hry vytvorili výborné predstavenie. Videli sme renesančnú komédiu par excellence, hoci jej autor sledoval touto hrou celkom iný cieľ. Autori inscenácie však mali plné právo poihrať sa s textom, ktorý im poslúžil ako odrazový mostík k predstaveniu čisto komediálnemu a nie iba k nudnej rekonštrukcii starej biblickej hry, naplnenej podľa dobového zvyku moralizovaním a didaktikou

Kyrmezerove drámy, Komediu českú o bohatci a Lazarovi, Komediu novú o vdově a Komediu o Tobiášovi, si pre ich realistické prvky, živú a peknú reč ako aj pre ich relatívnu pokrokovosť z dramatickej produkcie obdobia humanizmu a renesancie dnes najviac ceníme. Z tohto hľadiska je najvýznamnejšia Komedia nová o vdově, ktorá je aj dramaticky najucelenejšia. Obsahuje však viac retardačných prvkov, didaktických úvah a moralizovania ako hra prvá, preto azda siahli študenti po tejto, lebo sa im videla pre javisko vhodnejšia. Je aj podstatne kratšia, celé predstavenie aj s pantomimickými vložkami trvá bez prestávky len niečo vyše hodiny. Komedie česká vyšla tlačou dvakrát v 16. storočí. Znovu ju vydal r. 1950 Josef Hrabák v publikácii Staročeské drama (iba torzo hry z defektného exemplára) a r. 1956 M. Cesnaková v edícii Divadelné hry Pavla Kyrmezera (úplný text podľa novonájdeného exemplára druhého vydania). O javiskovom predvedení tejto drámy za života jej autora chýbajú doklady, ale nepochybne ju zahrali, lebo celý jej charakter svedčí o tom, že bola napísaná pre javisko, a nie iba na čítanie. Tak isto nie je známe, že by ju boli od čias jej vzniku až do dnešného dňa niekde znovu uviedli. Študentom VŠMU tedy patrí prvenstvo dramaturgického objavu tejto štyristoročnej hry. (O hru mal záujem E. F. Burian, avšak k realizácii nedošlo.)

E. F. Burian v inscenáciách starých českých dramatických textov veľmi citlivo spájal ich historický kolorit s moderným divadelným umením. Jeho inscenácia Ľudovej suity (Hra o panne Dorote, Salička a Žobravý Bacchus) alebo ľudovej spevohry o Františke a Honzíčkovi sú to-

Lucia Jašková
Tomáš Mischura

ho dodnes neprekonaným príkladom. Mímovia Milan Sládek a Eduard Žlábek, ktorí Kyrmezerovu hru vo VŠMU naštudovali, začínali pred rokmi svoju umeleckú dráhu práve v Burianovom divadle. Do pôvodného textu podstatnejšie nezasahovali. Vypustili iba statické partie ako prológ, argumentum a epilóg, v ktorých sa podľa zvyku humanistickej drámy podávalo zhustene naučenie, vyplývajúce z hry. Pokúsili sa o zaujímavý experiment. Usilovali sa vystihnúť niekdajšiu, „historickú" javiskovú podobu hry, pričom štylizovali herecký prejav a na dokreslenie charakteru postáv využili pantomimické prvky. Dobovú atmosféru malo navodiť aj osvetľovanie častí štukatúrovej výzdoby hľadiska, rokokových anjelikov držiacich v rukách hudobné nástroje. Okrem svetiel „oživovala" sadrové figúrky Stračinova hudba. Scénu a kostýmy navrhoval Štefan Hudák. Ako prameň inšpirácie mu poslúžil dobový drevorez na titulnom liste knižného vydania Komedie z r. 1566. Štylizovaná etážová scéna predstavuje v dolnej časti boháčov príbytok a neskoršie peklo, v ktorom sa trápi boháč, horná časť je nebo, kde k sebe Abrahám prijíma Lazarovu dušu. Bohatý stôl pri hostine je znázornený vtipne vyriešenou kulisou. Aj pri navrhovaní kostýmov a masiek bolo spomenuté vyobrazenie a Kyrmezerove pokyny v texte dobrou pomôckou.

Herci, ktorí nemajú skúsenosti ani so súčasným českým textom, veľmi dobre zvládli obťažnosť humanistickej češtiny a s ľahkosťou prekonávali jej úskalia. Radosť z hry i z hrania sa nákazlivo prenášala z javiska na obecenstvo. Nadutého a vypaseného boháča hrá výstižne Marián Labuda a jeho manželku Annu Oľga Šalagová. Autor jej nevenoval veľa textu, azda preto jej režiséri pripísali koketovanie so sluhom Parmenom, hoci to je v rozpore s jej replikami aj s funkciou tejto postavy v hre. Z Parmena vytvoril Peter Jerguš výbornú postavičku. Nenatíska sa do pozornosti a predsa hrá dôležitú úlohu v pozadí deja. Žobráka Lazara predstavuje s pozoruhodnou disciplinovanosťou Stano Dančiak. Väčšiu úlohu majú v Komedii už iba dvaja čerti, Rarášek a Kvasnička. Ich úlohou je baviť obecenstvo, čo správne pochopili ich predstavitelia Ľubo Roman a Karol Čálik, ktorí hrajú súčasne – iba s malou zmenou kostýmov – aj anjelov Michaela a Rafaela.

Azda po prvý raz sa u nás oprášila stará hra pre súčasné javisko. Úspech, s akým sa stretla, svedčí o tom, že dramaturgická objavnosť a odvaha sa vypláca.

CESNAKOVÁ, Milena. Kyrmezer na javisku VŠMU. In *Slovenské divadlo*, roč. XII, č. 4, 1964, s. 568 – 570.

Komedia o bohatci a Lazarovi. Divadlo Slovenského národného povstania, Martin, 1995. Foto: Matúš Oľha.

Deti i čerti vyčarili úsmev

Lásku, dobro, porozumenie šíri inscenácia Komedia o bohatci a Lazarovi, ktorú premiérovo uviedlo Divadlo SNP v Martine v predvianočnom chrípkovom zhone.

Nielen Kyrmezer, ale aj režisér Matúš Oľha s celým tvorivým tímom sa v realizačnej podobe priklonili k biblickému príbehu, ktorý môže asociovať z minulosti i skutočný obraz zo života a dnes v prenesenom zmysle i súčasnosť. Dramaturgickou úpravou predlohy sa oslabil sociálny motív príbehu, hlbšie charakteristiky postáv – najmä boháča, jeho manželky Anny a Lazara a zvýraznila sa nevtieravá a usmievavá mravoučnosť textu. Dosiahla sa rozšírením Kyrmezerových postáv o detských interpretov predškolského veku, čím sa inscenácia priblížila viac školskému či cirkevnému divadlu so spevom i slovom.

Na martinskom javisku sa stretli tri ľudské i herecké generácie. Najstaršia, ktorú u autora reprezentujú boháčovi priatelia, u Oľhu však dedinu, okolie, čo všetko vníma, komentuje učí mladších; kam možno zaradiť boháča, Lazara, Annu, ale aj obidve komické postavy – čerta Raráška, Kvasničku, ako aj dvoch anjelov – to sú tzv. hýbatelia deja a napokon spomínané detváky, ktoré sa len hovoriť vari naučili a už nám mravoučne kážu (uznať veru treba, že so starou češtinou, v ktorej je hra napísaná, sa dobre vyrovnali) – tí sú zas viac-menej pozorovateľmi.

Martinská Komedia o bohatci a Lazarovi je vlastne hravou rozospievanou i rozozvučanou hrou tohto príbehu, v ktorej cítime závan mladosti, optimizmu, radosti, lásky. Tri svety – nebo (Abrahám, anjeli), peklo (čerti, boháč), zem (boháčovi priatelia v úlohe dedinčanov, Anna i deti) stret rozprávkového sveta so skutočnosťou. Ich vzájomné dialógy pri boháčovom prosení o vyslobodení z pekla režisér naaranžoval i nasvietil do nádherných výtvarných obrazov. Prejavilo sa tu Oľhovo fotografické videnie, ktorým sú poznačené viaceré výstupy. Z nich napriek smutnému príbehu, avšak nevtieravo a milo podanému v týchto predsviatočných dňoch, cítiť lásku, vieru v dobro, ale i nádej, ktorú však nešíria len Kyrmezerovi hrdinovia, ale my všetci. Preto sú postavy často na javisku aj vtedy, keď nehrajú; nahradzujú akýsi chór – v kostole, v živote, či vari nášho svedomia. Ale to by už bolo o čomsi inom.

Lebo v Martine nehrajú komédiu (hoci výstupy obidvoch čertov otca i syna Výrostkovcov sú veľmi milé a naozaj komické), ale skôr hudobno-veršovanú rozprávku v piatich aktoch s príjemnými rozprávačmi anjelmi – ktorí sa neskoršie vytratia z tejto roly a zapoja sa do hry, výtvarne i muzikálne hravú i príťažlivú, nacvičenú síce v divadle, ale mohla by byť aj inde (v kostole, na námestí a tak podobne).

Citované podľa: PODMAKOVÁ, Dagmar. Deti i čerti vyčarili úsmev. In *Pravda*, 22. 12. 1995, č. 296, s. 8. Krátené.

SÚPIS INSCENÁCIÍ
KOMEDIE ČESKEJ O BOHATCI A LAZAROVI

7. 6. 1964	Vysoká škola múzických umení v Bratislave
5. 6. 1967	Koncertná a divadelná kancelária
11. 6. 1993	Štátne bábkové divadlo v Bratislave
15.12. 1995	Divadlo Slovenského národného povstania v Martine
1. 4. 2011	Vysoká škola múzických umení v Bratislave

Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto, Sicut erat in principio, et nunc, et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

Sláva Otci i Synu i Duchu svatému, jako byla na počátku, i nyní i vždycky a na věky věků. Amen.

Bulletin k inscenácii **Komedia česká o bohatci a Lazarovi**
zostavil: Miro Dacho
zodpovedný redaktor: Róbert Mankovecký
foto: Branislav Konečný
layout: Ivan Bílý
tlač: P+M Turany cena: 1 €

Slovenské komorné divadlo
Divadelná 1, 036 80 Martin
Tel.: 043/ 422 40 98
www.divadlomartin.sk
riaditeľ: František Výrostko
umelecký šéf: Lukáš Brutovský
šéf výpravy: Jozef Ciller
Zriaďovateľom Slovenského komorného divadla je Žilinský samosprávny kraj.

ŽILINSKÝ
samosprávny kraj

Generálny partner

SLOVENSKÁ sporiteľňa

Partneri inscenácie

Stredoslovenská distribučná

NEOGRAFIA

Sommelier
VINOTÉKA & BAR

RODINNÉ VINÁRSTVA,
KTORÉ V REŤAZCOCH NEKÚPITE

Víno ? Jedine od Sommeliera.

MARTIN - ĽADOVEŇ 10:00 - 22:00 h.
www.sml.sk

Hakom®

GALÉRIA MARTIN
BILLA
SPORTISIMO
NEW YORKER
DATART
LINDEX
H&M
SLOVENSKÁ
www.galeriamartin.sk

Vitajte v rodine Mercedes-Benz

Už od 19 999,– €*

Premýšľali ste niekedy nad tým, či by nemohli byť ozajstné sexice medzi autami aj praktické? Aby ste nemuseli vyrážať na lov sami? Toto je naša odpoveď: **Nová Trieda CLA Shooting Brake.** Neuveriteľne použiteľný estetický zážitok. Zvonka aj vnútri.

Navyše je v cene vozidla zahrnuté:
- havarijné a povinné zmluvné **poistenie na 3 roky** od spoločnosti Allianz - Slovenská poisťovňa, a.s.,
- **servis** na 6 rokov alebo do 160 000 km.

Vyskúšajte si harmonickú praktickosť ešte dnes.

MOTOR-CAR Martin s.r.o.
www.mercedesmartin.sk

25 rokov
1990–2015 Mercedes-Benz na Slovensku

Mercedes-Benz
The best or nothing.

* Cena 19 999 € sa vzťahuje na Mercedes-Benz A 180 sedan. Nová Trieda CLA Shooting Brake od 28 699 €. Ceny sú uvedené vrátane DPH.
Trieda CLA Shooting Brake: kombinovaná spotreba paliva 7,1 – 4,0 l/100 km; emisie CO2 165 – 105 g/km. Ilustračné foto.

Značka Daimler AG

AUGUSTO

CAFE & BISTRO

KVALITNÁ KÁVA
PALACINKY
SNACK
VÍNO

29. Augusta 17, Martin

FOŠŇA CENTRUM

REZIVO · OSB DOSKY · TATRANSKÝ PROFIL

DCP timber · MARTIN · KOŠÚTY 2 · (pri Probugase)

043-43 00 421 www.dcp.sk

DCP DREVO PRE ŽIVOT

AMFIKO už 18 rokov prevádzkuje pre vás reklamná agentúra VL MEDIA.

Divadlo podporili

Divadlo podporili

Hlavný mediálny partner

RÁDIO EXPRES

Mediálni partneri

rtv:
ROZHLAS A TELEVÍZIA SLOVENSKA

TURČIANSKE NOVINY
MY

euroawk
THE GREAT OUTDOORS.

TURIEC ONLINE

itvit